

SHVETSIYADA GUSTAV III NING ILM-FAN VA MADANIYATGA QO‘SHGAN HISSASI

Mo‘minov Azizbek Boxodir o‘g‘li

Toshkent viloyati Yuqori Chirchiq tumani 6-maktabi tarix fani o‘qituvchisi

Email: uzbekistonmyheart@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Shvetsiya tarixida muhim iz qoldirgan, o‘zining murakkab hayot yo‘li va qarashlari tufayli ko‘plab ziddiyatli fikrlarga sabab bo‘lgan buyuk hukmdor, mohir siyosatchi Gustav III ning ilm-fan va madaniyatga qo‘shgan hissasi haqida so‘z boradi. Maqolada Gustav III davrida Shvetsiyada ilm-fanning ahvoli va namoyondalari, ilm-fan sohasida o‘tkazilgan turli hayratomuz tajribalar hamda madaniyat sohasidagi yuksalish, undagi hukmdorning tashabbuskor roli haqida ma‘lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: matbuot erkinligi, siyosiy fikr erkinligi, Karl Linney, Vasa qirollik ordeni, F. Kronstedt, E. Palmstedt, Yoxan Tobias Sergel, Lui Masrelioz, Jan-Batist Masrelioz, Lui Jan Desprez, Fredrik Luven, Lars Xyortsberg, opera, kofe eksperimenti, havo shari.

GUSTAV III'S CONTRIBUTION TO SCIENCE AND CULTURE IN SWEDEN

Abstract. This article is about the contribution to science and culture of Gustav III, a great ruler, a skilled politician, who left an important mark in the history of Sweden, caused many controversial opinions due to his complex life path and views. . The article provides information about the state and manifestations of science in Sweden during the period of Gustav III, various amazing experiments in the field of science, as well as the rise in the field of culture, the initiator role of the ruler in it.

Key words: freedom of the press, freedom of political opinion, Carl Linnaeus, Royal Order of Vasa, F. Kronstedt, E. Palmstedt, Johann Tobias Sergel, Louis Masrelioz, Jean-Baptiste Masrelioz, Louis Jean Desprez, Fredrik Louvain, Lars Hjortsberg, opera, coffee experiment, air sphere.

KIRISH

Biz o‘rganayotgan mavzu Shvetsiyada Gustav III ning mamlakat hayotida qilgan o‘zgarishlari, amalga oshirgan islohotlari, hukmdorning ilm fan va madaniyatga qo‘shgan hissasi haqidadir. Ushbu mavzu o‘zining tarixning boshqa voqea hodisalaridan farqli xususiyatlariga egaligi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Gustav

III olib borgan siyosat shunisi bilan ahamiyatliki, turli tarixchilar turlicha fikr bildiradilar: ayrimlar Gustav III ni oqlasalar, ayrimlari unga nisbatan salbiy munosabatda bo'ladilar. Hukmdorning shaxsiy hayotida ham turli mish-mishlar-u bo'htonlarning mavjudligi uning murakkab hayot yo'lidan dalolat beradi.

Dastlabki hayot va ta'lim. Gustav (24-yanvar 1746 – 1792-yil 29-mart) (shuningdek Gustavus III deb nomlangan [10]) Stokgolmda tug'ilgan [6]. 1771-yildan 1792-yilda o'ldirilguniga qadar Shvetsiya qiroli bo'lgan. U Adolfning to'ng'ich o'g'li edi. Frederik, Shvetsiya qiroli [6] va qirolicha Luiza Ulrika (Prussiya Buyuk Frederikning singlisi) va Rossiyaning Buyuk imperatori Ketrin (Yekaterina)ning birinchi amakivachchasi edi (nasldan naslga o'tganligi sababli Xolstayn-Gottorp Xristian Avgustdan, shahzoda Eutin va uning rafiqasi Baden-Dyuraxdan Albertina Frederikadan). U besh yoshigacha Hedvig Elizabet Strömfelt qo'liga topshirildi, so'ngra o'sha davrning eng taniqli davlat arboblardan biri bo'lgan Karl Gustaf Tessin va Karl Fredrik Sxeffer bo'lgan ikki gubernatorning nazorati ostida o'qidi. Shunga qaramay, u o'zini shakllantirgan narsalarning aksariyatini shoir va tarixchi Olof fon Dalindan oldi.

Uning yosh bolaligida ta'lim olayotgan paytidanoq, davlat ishlariga aralashuvi qirol oilasida katta siyosiy buzilishlarni keltirib chiqardi. Gustavning ota-onasi unga Riksdag tomonidan tayinlangan hokimlar bilan qanday muomala qilishni o'rgatgan va u o'sgan fitna va ikkiyuzlamachilik muhiti uni ayyorlik san'atida juda tajribali qildi[2].

Tabiiy iste'dodlarining uyg'unligi uning eng dushman ustozlarini ham hayratda qoldirdi. Bundan tashqari, u allaqachon bolaligida shved adabiyotida faxrli o'rinni egallagan kuchli dramatik instinkt bilan birgalikda uni keyingi hayotda juda jozibali va o'ta xavfli qilish uchun o'ziga xos jozibaga ega edi.

Umuman olganda, Gustavni yaxshi ma'lumotli deb aytish mumkin emasdi, lekin u ko'p o'qigan; o'sha paytda u asarlari bilan yaqindan tanishmagan fransuz yozuvchisi deyarli yo'q edi. Uning fransuz ma'rifatparvarlari g'oyalari bo'lgan ishtiyoqi, mantiqan, onasiniki kabi samimiy edi.

Nikoh va o'g'illari. Siyosiy sabablarga ko'ra Gustav endigina besh yoshga to'lganida daniyalik Sofiya Magdalena bilan turmush qurgan edi [5]. 20 yoshga to'lganida Gustav Daniya qiroli Frederik V ning qizi shahzoda Sofiya Magdalena bilan 1766-yil 1-oktyabrda Kopengagendagi Christianborg saroyida va 1766-yil 4-noyabrda Stokgolmda turmush qurgan. Gustav Magdalenaning chiroyiga mahliyo bo'lib qolgan bo'lsa-da, ammo uning sokin tabiati undan sovishiga sabab bo'ldi. Ular qisman temperamentning mos kelmasligi tufayli baxtsiz edi, lekin yana ham ko'proq sababi Gustavning rashkchi onasi, qirolicha Luiza Ulrikaning aralashuvi tufayli edi.

Nikohdan ikkita bola tug'ildi: valiahd shahzoda Gustav Adolf (1778-1837) va knyaz Karl Gustav, Smalend knyazi (1782-1783). Nikohni davom ettirish uchun qirol

va malika graf Adolf Munkdan jismoniy ma'lumot berishni so'rashgan, chunki xabarlarga ko'ra, ikkala turmush o'rtog'ining anatomik muammolari bo'lgan. Shuningdek, malikaning graf Adolf Munkdan homilador bo'lganligi, keyinchalik u merosxo'r shahzoda Gustav Adolfning haqiqiy otasi bo'lishi haqida mish-mishlar tarqaldi [11]. Gustavning onasi uning birinchi o'g'li va merosxo'rining otasi emasligi haqidagi mish-mishlarni qo'llab-quvvatladi. O'sha paytda Gustavning gomoseksual ekanligi haqida mish-mishlar tarqalgan [12],[5], bu ehtimolni ba'zi yozuvchilar tasdiqlashgan [11]. Uning ikki saroy a'zosi - graf Aksel fon Fersen va baron Gustav Armfelt bilan tuzgan yaqin shaxsiy munosabatlari bu borada ilgari surilgan. Uning qaynonasi Charlotta ham o'zining mashhur kundaligida shuni nazarda tutgan [9].

Munk tomonidan berilgan ma'lumotlarni tavsiflagan Shvetsiya akademiyasi professori Erik Lyonroth Gustav III gomoseksual bo'lganligi uchun hech qanday daliliy asos yo'qligini ta'kidladi. Ikkinchi o'g'li tug'ilganda, uning qonuniyligiga shubha yo'q edi va bola kuchli va sog'lom edi. Podshoh Gustav unga ayniqsa mehr qo'ygan va chaqaloqning kasalligi va o'limiga qarshi aniq va og'ir ruhiy va jismoniy reaksiyalarni boshdan kechirgan. 1783-yil bahori podshoh shaxsiyatidagi burilish davri deb hisoblanadi. 1782-yilda sirli ravishda onasi vafot etganidan so'ng, u Smalend gersogi tug'ilishidan taskin topdi, ammo keyingi yil bola vafot etganda qattiq qayg'u boshlandi [4]. Shunday bo'lsa-da murakkab hayot sinovlari hukmdorning faol siyosatchi va ilm-ma'rifat va madaniyat homiysi bo'lishiga monelik qilmadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tarixiy adabiyotlarni o'rganish jarayonida shuni aytish mumkinki, tadqiq etilayotgan mavzu o'zbek tilida alohida ilmiy o'rganish obyekti bo'lmagan. Mavzu turli tadqiqotchilarning Shimoliy Yevropa davlatlari tarixiga doir asarlarida qisman yoki fragment (parcha) tarzida yoritib o'tilgan. Bunda tadqiqot mavzusini yoritishda bevosita G'arb va Rossiya tarixchilari asarlarga murojat etish talab etiladi. G'arb tarixchilaridan Robert Nisbet, Aleks Hanikat, Virginia Rounding, Robert Aldrix, Sesiliya Klerker, Arnold Barton, Ernst Ekman, Charlotta Volf, Maykl Roberts, Anjelos Kastritis, Mikael Alm, Gabrela Majevska, Magnus Linnarson, Frederik Tomason, Bertil Boetus, Leos Myuller, Adolf Benson, Anna Klerkang, Dik Harrison, Merit Layne, Eloing Sandmo, Neander Kronholmlar, rus tarixchilaridan D. Bogdanova, A. Kaptikov, G.Osyayev, Appalaynen Yussi, A.Grebenshikovalar o'rganilayotgan mavzu va unga aloqador ilmiy izlanishlar olib borishgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Gustav III davrida Shvetsiya san'at, arxitektura, ilm-fan va ta'lim sohasidagi ma'rifat madaniyatiga qo'shildi. Ma'rifatli despotizmning vakili sifatida u madaniyatga katta miqdordagi davlat mablag'larini sarfladi [3]. 1766-yilda qabul qilingan yangi qonun birinchi marta matbuot erkinligi printsipini o'rnatdi, bu siyosiy fikr erkinligi

yo'lidagi muhim qadam edi. Fanlar akademiyasi 1739-yilda, Xatlar, tarix va qadimiy yodgorliklar akademiyasi 1753-yilda tashkil etildi. Bu davrda yashagan Buyuk madaniyat arbobi Karl Linney (1707–78) edi, uning biologiya va etnografiya sohasidagi ishlari Yevropa ilm-faniga katta ta'sir ko'rsatdi.

Gustav III 1772-yilda qishloq xo'jaligi, tog'-kon sanoati va tijorat sohalarida yutuqlarga hissa qo'shgan shvedlarni taqdirlash va mukofotlash uchun Vasa qirollik ordeniga asos solgan.

Garchi ko'plab nuqsonlar va isrofgarchiliklarda ayblansa ham, Gustav III san'at homiyligida XVIII asrning yetakchi hukmdorlaridan biri hisoblanadi. U sahna va tasviriy san'at hamda adabiyotni juda yaxshi ko'rardi.

Gustav rasm chizishni shunchalik yaxshi ko'rar ediki, u har doim jang rassomini o'zi bilan birga urushga olib borardi. U Rembrandt va uning maktabi asarlarini sotib olib, o'z kolleksiyasiga 300 ga yaqin rasmni olib keldi. 1783-1784-yil qishda Gustav sog'lig'ini yaxshilash uchun Italiya bo'ylab sayohat qilgan, lekin aslida - san'at bilan uchrashuvlar uchun ham sayohatga chiqqan edi. Florensiyadagi oyi davomida u Uffitzi galereyasiga 15 marta tashrif buyurgan! Rimda shoh tez-tez yangi kashf etilgan narsalarga borgan. Vatikan muzeyi Pio Klementinoda yangi yil tashrifi chog'ida Papaning o'zi unga rahbar bo'lgan. Gustav nafaqat Rimda, balki Neapol, Pompey, Paestumda ham qadimiylik bilan bevosita tanish bo'lgan. Ayni paytda Stokgolmda suratlardan emas, balki antiqa haykallardan qirol muzeyini yaratish niyati kuchaygan. Arxitekturaga kelsak, Italiya safari oldidan ham qirol Fransiya va Sankt-Peterburgda ko'p narsalarni ko'rishi mumkin edi va mamlakatda u "butun shtat bo'ylab qurilish loyihalarini tasdiqlash yoki rad etishga haqli edi ... shved didi masalalari bo'yicha u hamma uchun asosiy hakam hisoblanardi. Uning davrida me'mor F. Kronstedt, E. Palmstedt (1741–1803) kabi me'morlar faoliyat yuritgan[13]".

Xalqaro miqyosda taniqli haykaltarosh Yoxan Tobias Sergel (1740–1814) 1778-yilda Rimdan qaytib keldi. Uning marmardan yasalgan asarlari qirolni neo-klassik haykaltaroshlik bilan tanishtirdi va Sergel qirolidan ko'plab ishlar, jumladan monumental haykaltaroshlik va portretlarga buyurtma oldi. Teatr rassomi-dizayner Lui Masreliez (1753–1801) va o'ymakor-dizayner Jan-Batist Masreliez (1748–1810), taniqli yog'och o'ymakor Adrien Masreliezning (1717–1806) ikkala o'g'li ham so'nggi Gustaviya uslubi taraqqiyotining rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega edilar. Gustav III ning 1783–84 yillarda Fransiya va Italiyaga sayohati paytida u me'mor, rassom va sahna dizayneri Lui Jan Desprezni (1743-1804) Shvetsiyaga taklif qildi. Ular loyihalarining juda kam qismi tugallangan bo'lsa-da, saroylar va pavilonlarning muhtasham ko'rinishlari, ayniqsa Xagadagi landshaft parki ham homiy, ham rassom tasavvurining yorqin guvohi bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari Gustav III qadimiy

san'at asarlarini Qirollik saroyi galeriyasida to'plagandi. Uning o'limidan so'ng bu to'plam Qirollik muzeyi tarkibiga kiritildi [8].

Gustav dramaturg sifatida ham faol bo'lgan. U o'zining tarixiy dramalari namoyish etilgan Qirollik teatri (Kungliga Teatern) ning yaratilishida katta xizmat ko'rsatgan va u ko'plab mahalliy qo'shiqchilar va aktyorlarning karyeralarini targ'ib qilgan, ular orasida dramatik yulduzlar Fredrik Luven va Lars Xyortsberg va opera yulduzlari Elisabet Olin Kristoffer Kristian Karstenga o'zlarining spektakllarida yoki buyurtma qilingan operalarida ijro etishlariga ruxsat bergan. 1773-yilda u Qirollik teatri qoshida Shvetsiya Qirollik operasi va Shvetsiya Qirollik baletiga asos solgan[3]. 1775-yilda yangi opera teatri qurilgan va 1782-yilda ochilgan bo'lib, Stokgolm saroyiga Norrbro ko'prigi bilan bog'langan. 1788-yilgacha opera teatrida og'zaki drama ham ijro etilgan. Keyin Gustav og'zaki dramaturgiya uchun alohida tashkilot - Qirollik dramatik teatri, uning uchun Shvetsiya qirollik opera teatri orqasida yangi bino yaratdi.

U 1780-yilda masonga aylandi va Shvetsiyaga qat'iy rioya qilish marosimini kiritdi. O'sha yili u o'zining ukasini Sodermanland gersogi (keyinchalik Charlz XIII) ni Shvetsiya Buyuk Lojasi uchun Buyuk Usta ofisiga tayinladi. Grand Lodge unga "Vicarius Salomonis" (Sulaymon Vikari) unvonini berdi.

Opera. Gustavning operaga bo'lgan qiziqishi ko'pincha uning obro'siga putur etkazish uchun ishlatilgan. Zaiflik yoki noo'rin narsa sifatida tasvirlangan bu ehtiros shohning kayfiyati, beqarorligi va o'ziga xos teatrlikligini ko'rsatadigan zamonaviy hisobotlarning ozuqasi bo'ldi. Shunday qilib, Shvetsiya armiyasi muzeyi Gustav hukmronligiga bag'ishlangan "Teatr qirol" deb nomlaganida, hech qanday iltifotni nazarda tutmay, balki uni haqoratlashga qaratilgan edi. Uning sahnalashtirishga bo'lgan sevgisi, umuman olganda, eng yaxshi tarzda g'alati va eng yomon holatda dunyoviy realizmning etishmasligi deb qaraldi: shoh yaxshi dramaturg bo'lishi mumkin, ammo dramaturg juda kulgili shoh edi [5].

Gustav hukmronligi davrida taniqli opera bastakorlari asli Germaniyadan bo'lgan uchta artistlari edi: Yoxann Gottlieb Naumann, Georg Jozef Vogler va Jozef Martin Kraus. Ularning barchasi o'zlarining musiqiy kelib chiqishlarini shved milliy dramatik uslubiga moslashtirishga muvaffaq bo'lishdi, bu jarayonni ba'zan qirol nazorat qilgan (xususan, 1786-yildan boshlab "Gustav Vasa" operasi uchun libretto maketida).

Aynan opera teatrining foyesida qirol Gustav III o'ldirilgan. Ushbu voqea 1833-yilda Daniel Aber tomonidan "Gustave III", Saverio Mercadante tomonidan 1843-yilda "Il Reggente", 1859-yilda Juzeppe Verdi tomonidan "Maskarad bal", senzuraning bosimi ostida o'zgartirilgan xususiyatlar bilan, opera librettolari uchun asos bo'ldi.

Gustav III ning Shvetsiyada sahna san'atiga qo'shgan hissasi va fidoyiligi, xususan, teatr uylari qurilishi va milliy teatr shirkatining tashkil etilishi shved madaniyati uchun juda muhimdir. Uning davrida opera davri bugungi kunda Gustavian operasi deb nomlanadi.

Havo shari. Gustav III Lionga tashrif buyurganidan so'ng, aeronavtika kashshoflari Montgolfier birodarlar 1784-yil iyun oyida Shvetsiya qiroli sharafiga Gustave nomli yangi havo sharini ishga tushirishdi, unda birinchi ayol aeronavt, qo'shiqchi Elisabet Thible havoga ko'tarildi.

Sen-Bartelemiya va Gustaviya. Aynan qirol Gustav III boshchiligida 1785-yilda Shvetsiya Karib dengizidagi kichik Sen-Bartelemiya orolini Fransiyadan oldi (Gyoteborgdagi fransuz savdo huquqlari evaziga).

Orolning poytaxti Gustav III sharafiga hanuzgacha Gustaviya nomi bilan atalgan. Garchi u 1878-yilda Fransiyaga qaytarib sotilgan bo'lsa-da, u yerda ko'plab ko'chalar va joylarda shvedcha nomlar saqlanib qolgan.

Avstraliyani mustamlaka qilish rejasi 1786–1787. Inglizlar Botanika ko'rfazida mustamlaka tashkil etishga tayyorlanayotgan paytda, Gustav III hukumati Uilyam Boltsning Nuyts Land (Avstraliyaning janubi-g'arbiy sohilida) ga ekspeditsiyasiga homiylik qilishga rozi bo'ldi. Rossiya bilan urush bu tashabbusdan voz kechishga sabab bo'ldi [1].

Shvetsiyaning kofe eksperimenti kofening sog'liqqa ta'sirini o'rganish uchun qirol Gustav III tomonidan buyurilgan egizak tadqiqot edi. Hodisaning haqiqiyliги shubha ostiga qo'yilgan bo'lsa-da, XVIII asrning ikkinchi yarmida o'tkazilgan tajriba kofe xavfli ichimlik ekanligini isbotlay olmadi.

Qahva birinchi marta 1674-yilda Shvetsiyaga kelgan, ammo XVIII asr boshlarida boylar orasida modaga aylanganiga qadar ozgina ishlatilgan. 1746-yilda "choy va kofe ichishni suiiste'mol qilish va ortiqcha iste'mol qilish" sababli kofe va choyga qarshi qirol farmoni chiqarildi. Iste'mol uchun og'ir soliqlar undirildi va modda uchun soliqni to'lamaslik jarimaga tortildi va stakan va idishlarni tortib oldi. Keyinchalik, kofe butunlay taqiqlandi; taqiqqa qaramay, iste'mol davom etdi.

Qahva iste'mol qilishni aholi salomatligiga tahdid deb bilgan va uning sog'liqqa salbiy ta'sirini isbotlashga qat'iy qaror qilgan Gustav III ilmiy tajriba o'tkazishni buyurdi.

Podshoh tajribani ikkita bir xil egizak yordamida o'tkazishni buyurdi. Ikkala egizak ham sodir etgan jinoyati uchun sud qilingan va o'limga mahkum etilgan. Ularning hukmlari egizaklardan biri uchta qozon kofe ichishi, ikkinchisi esa umrining oxirigacha har kuni bir xil miqdordagi choy ichishi sharti bilan umrbod qamoq jazosiga almashtirildi.

Eksperimentni nazorat qilish va uning topilishi to'g'risida qirolga xabar berish uchun ikkita shifokor tayinlandi. Afsuski, ikkala shifokor ham, ehtimol tabiiy sabablarga ko'ra, tajriba tugamasdan vafot etdi. 1792-yilda o'ldirilgan Gustav III ham yakuniy natijalarni ko'rmasdan vafot etdi. Egizaklardan choy ichuvchi birinchi bo'lib 83 yoshida vafot etdi; kofe ichadigan kishi qachon vafot etgani noma'lum [7].

XULOSA

Tadqiqot ishimizga yakun yasar ekanmiz, Shvetsiyada Gustav III ning hukmronligi davridagi ichki va tashqi vaziyatning naqadar murakkab bo'lganiga guvoh bo'lish mumkin. Gustav III xalq e'tiborini qozonish orqali mutlaq hukmdorga aylandi va mamlakatda o'zining "marifatli absolutizm"ini o'rnatdi. Parlament ustidan nazorat o'rnatib, uning huquqlarini cheklab qo'ydi. Zodagonlar huquqlarini cheklab kuchli ijtimoiy islohot o'tkazdi. Mamlakatda turli dinlarga nisbatan erkinlik berildi. Garchi uning olib borgan siyosati noroziliklarga sabab bo'lgan bo'lsa-da, u merkantilizm siyosati orqali mamlakat iqtisodiyotini ko'tarishga muvaffaq bo'ldi. Iqtisodiy taraqqiyot uning davrida ilm-fan va madaniyat rivojlanishiga imkon yaratdi. Shvetsiyada keng qurilish ishlari amalga oshirildi. Bunga hukmdorning shaxsiy qiziqishlari va ilm-fan va san'atga homiyligi sabab bo'ldi. Shunday qilib, Gustav III shaxsi va u olib borgan siyosat atrofida turlicha salbiy va ijobiy fikrlar mavjud bo'lsa-da, u mamlakat hayotida cheklanmagan hokimiyat orqali bir qator ijobiy o'zgarishlar qila oldi va Shvetsiya tarixida o'chmas iz qoldirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Gustav_III.
2. Alex Hunnicutt. Gustav III, King of Sweden (1746-1792). Encyclopedia Copyright © 2015, glbtq, Inc. Pp. 1-2.
3. Angelos Kastritis. Symbols of Power, Royal Imagery in Early Modern Sweden and France. Uppsala University, 2013. Pp. 8-9.
4. Batafsil qarang: H. Arnold Barton. Gustav III of Sweden and the Enlightenment. Source: Eighteenth-Century Studies, Vol. 6, No. 1 (Autumn, 1972), pp. 1-18. Published by: The Johns Hopkins University Press. Sponsor: American Society for Eighteenth-Century Studies (ASECS). Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3031560>.
5. Erling Sandmo The Politics of Passion: Absolutism, Opera, and Critique in Gustavian Sweden. From Eighteenth-Century Periodicals as Agents of Change: Perspectives on Northern Enlightenment. Editor-in-Chief Andrew Pettegree (University of St Andrews). Boston, Brill. P.238.
6. Gustav III". Encyclopaedia Britannica. Retrieved 18 January 2019.

7. https://en.wikipedia.org/wiki/Gustav_III_of_Sweden%27s_coffee_experiment.
8. Merit Laine. Art and Society 1720–1800. P.143. From Qvarnström, L. (Ed.) (2018). Swedish Art History: A Selection of Introductory Texts. (Lund Studies in Arts and Cultural Sciences; Vol. 18). Lund Studies in Arts and Cultural Sciences. <http://www.ht.lu.se/serie/9646104/>.
9. Qarang: Cecilia af Klercker, ed., Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok / The Diaries of Hedvig Elizabeth Charlotte, in Swedish, P.A. Norstedt & Söners förlag Stockholm, 1920.
10. Robert Nisbet Bain: Gustavus III. and his contemporaries 1746-1792, 2 Bände London: Kegan Paul, Trench, Trübner, 1894 L.O.C. L2322346.
11. Virginia Rounding (2008). Catherine the Great: Love, sex, and power. St. Martin's Griffin; 1st edition. p. 556. ISBN 978-0312378639.
12. Who's Who in Gay and Lesbian History: From Antiquity to World War II. Robert Aldrich Garry Wotherspoon, p. 194;
13. БОГДАНОВА Д. В., КАПТИКОВ А. Ю. Развитие архитектуры Швеции в период правления Густава III. АКАДЕМИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК УРАЛНИИПРОЕКТ РААСН, 2013. С.2.